

ŠARKAN, Martin: *Ku koncepcii prirodzeného a nadprirodzeného v myslení Tomáša Akvinského*. Trnava : Dobrá kniha, 2011. 86 s. ISBN 978-80-7141-724-8

Rozsahom nevelká monografia Martina Šarkana je v duchu jeho vlastných úvodných slov príspevkom k „revitalizácii“ myslenia Tomáša Akvinského. Ako psychológ sa autor zaujímal o filozofické uchopenie podstaty mystickej skúsenosti, v ktorej človek v duchu tomistického chápania dosahuje v poznaní transcendentného Boha vrchol rozumového poznania.

Detailnejšie pochopenie a objasnenie takéhoto druhu poznania si vyžaduje nielen poznať Tomášovu koncepciu ľudského intelektu, umožňujúcu kognitívny vzostup ľudského ducha až po dosiahnutie jeho najvyššieho cieľa v mystickom poznaní Boha, ale aj ujasniť si základné pojmy prirodzeného a nadprirodzeného, na ktorých sa rozvíja Akvinského metafyzika i epistemológia. Keďže systematicky zadefinovaný a rozpracovaný pojem nadprirodzeného sa v Tomášových textoch nenachádza, autor monografie si stanovuje cieľ prostredníctvom analýzy filozofickej koncepcie prirodzeného získať kritériá pre dištinkciu pojmov prirodzené a nadprirodzené vo vybraných Tomášových textoch. V jednotlivých kapitolách postupne skúma relevantné filozofické texty a termíny a ich používanie, aby sa tak odkryla filozoféma nadprirodzeného, primárne v jej ontologickom aspekte.

V prvej časti ide o určenie dvoch základných významov termínu *natura*, pričom sa vychádza z fiktívnej polemiky, ktorú Tomáš vedie s chápaním tohto pojmu u Aristotela a Boëthia. M. Šarkan postupuje prísne metodicky, odôvodniac najskôr voľbu východiskového textu, stanoviac si problém i plán jeho rozboru. Pri stanovení kritérií na vymedzenie pojmu *fysis/natura* postupne odhaľuje, že Aristotelova definícia *fysis* ako princípu a príčiny pohybu, ktorú Tomáš prebral, nevyklučuje použitie tohto pojmu pre nehybné súcna. Ide totiž o špeciálny typ súcien; v súvislosti s nimi sa nedá hovoriť o pohybe, či nehybnosti, pretože nie sú aktualizované v akcidentálnych kategóriách, ktoré priamo určujú sféru pohybu – sú to tzv. odlúčiteľné substancie (porov. s. 28). Šarkan ďalej poukazuje na to, že Tomáš pri výklade pojmu *natura* nezamieta úplne kritérium pohybu, ale ho rozširuje úmerne stupňu poznávania skutočnosti na hlbšiu, ontologickú rovinu. Pojem *fysis/natura* je adekvátnejšie vymedziteľný na základe vzťahu súcna k bytiu, a preto bude potrebné použiť na jeho rozlíšenie nie kritérium pohybu, ktoré patrí do nižšej vedy, fyziky, ale ontologické kritérium (porov. s. 36). Kinetické kritérium pritom ostáva v platnosti, pokiaľ ide o klasifikáciu vied a stanovenie ich formálnych objektov (porov. s. 44).

V závere prvej časti autor prehľadne zhrňa výsledky svojej textovej analýzy vo dvojakej definícii pojmu *natura*: 1. príroda, keď označuje vecnú oblasť súcien skladajúcich sa z matérie a formy; 2. prirodzenosť, keď označuje ontologický formálny princíp zodpovedajúci primárne pojmu esencia. Z toho sú potom odvodené používania pojmov ako *res naturae* – to, čo je súčasťou prírody, alebo *naturalis* – označujúce to, čo je prirodzené, teda vychádza z esenciálnej povahy súcien (porov. s. 45).

V druhej časti postupuje Šarkan rovnakým spôsobom a stanovuje si za cieľ vystihnúť určujúce charakteristiky súcna, ktoré transcenduje celok prírody, resp. oblasť prírodných substancií. Hľadá teda to, čo spĺňa podmienky na označenie „nadprirodzená substancia“, o čom je možné povedať, že to presahuje tak prírodu, ako aj prirodzenosť vo vyššie zadanom zmysle. Zároveň porovnáva ontologický kontext Aristotelovej a Akvinského filozofie, aby zistil, prečo na základe rovnakých východísk či kritérií Aristoteles ku koncepcii nadprirodzeného nedospel.

Pri hľadaní ontologického kritéria na rozlíšenie prirodzeného a nadprirodzeného si kladie dve zásadné otázky: „1. Čo je dôvodom nerozlíšnosti (konfúznosti) Aristotelovej ontologickej klasifikácie skutočnosti, pokiaľ ide o separované súcna? 2. Čo je základom odlíšenia nadprirodzeného súcna, transcendujúceho prírodu v ontologickej klasifikácii Akvinského?“ (s. 50) Na prvú otázku nachádza autor odpoveď v koncepte „nehybného hýbateľa“, ktorý Aristoteles preberá do metafyziky z nižšej vedy, teda fyziky, a bližšie ho nešpecifikuje, dodržiujúc zásadu, že veda nikdy nedokazuje existenciu svojho predmetu. Avšak prebratím predmetu z nižšej vedy metafyziky preberá aj fyzikálnu perspektívu poznávania, ktorá sa naň viaže, a tak nie je schopná vo svojom systéme prekročiť ontologický stupeň prirodzeného alebo prírody.

K odpovedi na druhú otázku sa Šarkan dostáva oveľa komplikovanejším postupom cez Akvinského klasifikáciu súcna z hľadiska ontologickej diferencie a jeho posun v chápaníencie a aktu, ďalej cez jeho členenie separovaných substancií, ktoré je diferencovanejšie ako u Aristotela (zahŕňa dušu, anjelov a Boha), až po zadefinovanie „ontologickej priepasti“ v nesúmerateľnosti Boha a prírody.

Tomášova klasifikácia súcien vychádza z ich vzťahu k bytiu a umožnilo ju Boëthiovo rozlíšenie na „to, čo je“ (*id quod est*) a samotné bytie (*ipsum esse*), ktoré pristupuje zvonka k esencii a vytvára s ňou zloženinu. Takto chápané bytie aktualizuje „to, čo je“ a zároveň táto *čosť* má charakterencie. Pritom bytie a esencia sú vzájomne závislé princípy individualizovaného súcna. Akt bytia realizuje esenciu ako jednotlivé súcno (individualizuje ju) a esencia sa stáva rozlíšiteľným a pojmovo uchopiteľným určením celku. Takéto chápanieencie a aktu umožňuje Akvinskému zdôvodniť existenciu nemateriálnych súcien (separovanej duše, anjelov a Boha), čo Aristotelova koncepcia neumozňovala. Jednotlivé zložené súcna sú klasifikované podľa mieryencie či vzťahu k matérii od tých najnižších až po ľudskú dušu, ktorá je akýmsi priesečníkom dvoch ontologic-

kých oblastí. Pritom každé z týchto súcien musí prijať svoje bytie zvonka, od externej príčiny, a prvou v rade týchto príčin je Boh, ktorý jediný má bytie sám zo seba, lebo je čistým bytím (*actus purus*). Práve toto ho robí jedinečným a úplne odlišným od ostatných, prirodzených súcien, ktoré sú vždy zložené z esencie a bytia.

Nadprirodzená substancia teda predstavuje súcno, ktoré je príčinou bytia všetkých ostatných súcien, ale samo je kauzálne nepodmienné, pričom jeho ontologickú inakosť Šarkan dokladá na základe Akvinského úvah o dočasnosti a konečnosti sveta aj nesúmerateľnosťou večného a nekonečného Boha s konečným a dočasným celkom prírody. Nakoniec uzatvára, že dichotómia prirodzené – nadprirodzené vo vecnom poriadku zodpovedá u Tomáša teologickej dichotómii stvorenstvo – Stvoriteľ (porov. s. 79).

Šarkanov pokus o uchopenie filozofémy nadprirodzeného v diele Tomáša Akvinského predstavuje obsažný materiál a základ pre ďalšie filozofické skúmania, dotýkajúce sa napríklad ľudských poznávacích možností nadprirodzeného, vyplývajúcich z novej transcendentnosti intelektu, čo autor sám uvádza ako predmet svojho budúceho systematického štúdia. Detailný rozbor Tomášových textov s bohatým poznámkovým aparátom, uvádzajúcim originálne texty v latinčine i gréčtine, však môže pomôcť pri štúdiu rozpracovania daných filozofických tém u Aristotela a Tomáša aj ďalším bádateľom, či už z oblasti stredovekej filozofie, filozofie náboženstva alebo teológie, pretože monografia *Ku koncepcii prirodzeného a nadprirodzeného v myslení Tomáša Akvinského* je v slovenčine pomerne ojedinelou publikáciou tohto druhu.

Ing. Mgr. Mária Spišiaková
Teologická fakulta Trnavskej univerzity
Kostolná 1, P. O. Box 173
814 99 Bratislava
e-mail: spisiakova@kbs.sk